

ביחס שבין מצות נר חנוכה והידורה

רה"י הרב אליהו בלום

כשאנו דנים בגדרי מצות נר חנוכה, ניתן לפתח זאת לכמה כיוונים:

- א. מרכזיותה של מצות הדלקת נרות בחנוכה.
- ב. היחס שבין מצות ההדלקה למצות פרסום הנס.
- ג. חשיבות מקום ההדלקה.
- ד. חשיבות זמן ההדלקה.
- ה. היחס שבין מצות נר חנוכה להידור המצוה.

במסגרת זאת אתייחס בקצרה לנושא החמישי מבניהם - **היחס שבין מצות נר חנוכה להידור המצוה**.

הגמרא בשבת (כ"א ע"ב) אומרת:

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

שאלת השאלה: בפועל נפסק להלכה כדעת המהדרין מן המהדרין וכולנו נוהגים כך,¹ ואם כך משמעות הדברים שכולנו נוהגים הידור מצוה במצות נר חנוכה. לכאורה נפסק בדיני הידור מצוה שמחויב להוסיף עד שליש בממונו² ואם כך ברור שבמצות נר חנוכה נפרצו הגדרות שהרי כולנו מהדרין במאות אחוזים לעומת מצות היסוד והיא "נר איש וביתו". השאלה היא כמובן מדוע במצות נר חנוכה הכלל דלעיל - הידור מצוה עד שליש במצוה - לא חל?

ניתן לטעון שכיון שבחג החנוכה כל החג מבוסס על הידור מצוה ללא פשרות, שנהגו המכבים ביחס להדלקה המחודשת של המנורה, הידור שמוכיח מסירות נפש עילאית, אמונה ודבקות בקב"ה ובמצוותיו ולכן אף בקיום המצוה לדורות נפרצו מגבלות ההידור. וכך אכן טוען 'בית הלוי' על התורה בדבריו על חנוכה:

הנה הא דמצינו במצוה זו הידור ויותר הידור, הנראה משום דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצוה לחודא ולא משום עיקר המצוה דהרי היה בפך שמן להדליק בו לילה אחת והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם והיה מספיק לשמונה ימים והיה מקיים עיקר המצוה דהרי אין שיעור לעובי הפתילות, וכל הנס היה רק משום הידור מצוה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם ועל כן תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה.

מאידך, ניתן להבין שפתרון שאלה זו נעוץ בהגדרת היחס שבין מצות היסוד לבין ההידור.

הגמרא במסכת שבת (שם) אומרת:

נו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ.

ובהמשך אומרת הגמרא (כ"ב ע"ב):

1. אמנם קיימת מחלוקת, כידוע, אם נוהגים גם כדעת המהדרין שהרי לדעת הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק ולדעת השו"ע רק בעל הבית מדליק אך אכמ"ל.
2. כך נפסק בגמרא ב"ק דף ט' וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח תרנו, א שבהידור מצוה עד שליש מלגאו (מתוך ערך המצוה עצמה).

אמר רבה: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. והיכא מנח ליה? רב אחא בריה דרבא אמר: מימין, רב שמואל מדפתי אמר: משמאל. והילכתא - משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

לגבי סדר ההדלקה פוסק השולחן ערוך (תרעו, ה) כדעת המהר"ק:

יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין. וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואחר כך יפנה לצד ימין, וכן בכל לילה. נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס.

כלומר החל מהיום השני ידליק את הנר הנמצא בצד שמאל כי הוא הנר המתוסף לנר הראשון וכך הוא מברך על הנר שמציין את תוספת הנס באותו יום וכן מקיים "שכל פניותיך יהיו לימין".

לעומתו, המהרש"ל והגר"א חלקו, ומבינים שאם מונחת החנוכה בימין הפתח אזי צריך להתחיל תמיד בנר הימיני שהוא סמוך לפתח. ואומר הגר"א שם בסימן תרעו:

ויברך על הנוסף (מהר"ק). ואין לו טעם וריח שזה אינו רק למהדרים מן המהדרים ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות... וגם משום פינות לימין יבטל עיקר המצוה טפח הסמוך לפתח אלא העיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח בין מדליק בימין הפתח או בשמאל ויברך כל הלילות עליו ובוזה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצוה ועמ"א בשם רש"ל...

סברת הגר"א והמהרש"ל שיברך על הנר הימיני ראשון כי הוא עיקר המצוה - "נר איש וביתו", ורק אחר כך יקיים את ההידור. ולעומתם, דעת המהר"ק, ובעקבותיו דעת המחבר בשו"ע, שמדליק ראשון את הנר הנוסף למרות שהוא חלק מהידור המצוה.

ונראה שיש כאן מחלוקת יסודית ביחס שבין יסוד המצוה לבין ההידור.

לדעת המהר"ק, וכך פסק השו"ע, אין להפריד בין עיקר המצוה למהדרין כי הם הגדירו את קיום המצוה באופן אחר ומורחב. בעוד שלדעת הגר"א והמהרש"ל יש כאן תוספת על עיקר המצוה אך עיקר המצוה לא הוגדרה אחרת.

למעשה חקירה זו קיימת בכל הידור מצוה - האם יש כאן תוספת על המצוה או הגדרה מחודשת של עיקר המצוה,³ ולפי זה אפשר לתרץ את שאלתנו:

- לדעת המהר"ק ברור שבנר חנוכה הקיום של נר איש וביתו הורחב לדעת המהדרין והמהדרין מן המהדרין ולכן אין כל בעיה להדליק בנר הנוסף כי אינו עוזב את עיקר המצוה לטובת הידור. לעומת זאת, בשאר ההידורים שעליהם יש את ההגבלה של "הידור מצוה עד שלישי", ההידור מהווה תוספת על המצוה ולא הרחבה של העיקר. וממילא אין להקשות מדין הידור כללי על נר חנוכה.

- לעומת זאת, נראה להבין שהמהרש"ל והגר"א הבינו הפוך. כלומר, ברור שיש בנר חנוכה הבדלה בין העיקר וההידור, וההידור הוא בחינת תוספת על עיקר המצוה ולא הרחבה. ולעומת זאת, בכל הידורי המצוה ההידור מתוסף לעיקר המצוה ומרחיבו (למשל באתרוג מהודר). כיון שכך, המהדרין והמהדרין מן המהדרין הם תקנה עצמאית ואין עליה את הגדר של עד שלישי בממונו.⁴

3. ועיין במשנת יעבץ או"ח סז ד"ה 'והנה יש להסתפק'.

4. ועיין בדברי הגר"ז על הרמב"ם הלכות חנוכה (ד, א) שם הוא מגדיר באופן זה את דין ההידור בחנוכה, ומחלק בין החיוב היסודי, לבין ההידור שהוא קיום מצוה מן המובחר.